Göktürk harfleri ile yazılan metinlerde geçen isim ve ünvanlar bu metinler üzerinde çalışan kişilerin her zaman için dikkatini çekmiştir. Ancak araştırıcılar genellikle isimlerden önce kullanılan apa, bağa, bilge, boyla, çabış, kapkan, sü başı. vs. gibi veya isimlerden sonra kullanılan beg, çor, çigşi, çikşi, irkin-erkin, kağan, kan, katun, kunçuy, öge-üge, sangun-şangun-şengün-şengün-sagun, şad, tarkan, tigin, todun-tudun, totuk-,tutuk, yabgu vs. gibi veyahut da müstakil kullanılan alpagu(t)-yılpagut(t), buyruk, ışbara, ilig, ilteber, şadapıt vs. gibi ünvanlar üzerinde çalışmışlardır. Kişi isimleri üzerinde yapılan çalışmaların ise ünvanlar üzerinde yapılan çalışmalara göre daha az olduğu görülmektedir.

Bu yüzden Göktürk harfli metinlerde geçen isimler, özellikle yer, ülke ve kişi adları yanlış okunmuş ve tercüme edilmiştir.
Yer ve ülke isimleri için iki örnek verelim.

Şine-Usu yazıtı D 8'de birlikte kullanılan ve (a)ks(ı)r(a)k okunarak "mükemmel, â/â"1 şeklinde anlamlandırılan kelime ile ordu okunarak "karargâh, hakanın oturduğu şehir, payitaht"2 şeklinde anlamlandırılan kelime yeniden transkripsiyonlandığında karşımıza k(a)s(ar) kord(a)an şeklinde iki kavim ve millet adı çıkmaktadır.3
Yine Tonyukuk yazıtındaki bir ibarede kurıya okunarak "geriye doğru, garba'4 şeklinde anlamlandırılan ve kurdan okunarak "geriden, garbdan, garblı"5 şeklinde anlamlandırılan iki kelime kurıya kurıdınta okunarak "batıda batılılar" şeklinde tercüme edilmiştir.6 kurd(a)n ve kur(ı)d(ı)n şekillerinde okunan kelime kord(a)n şeklinde transkripsiyonlanıp ve "Hoten" şeklinde anlamlandırılıp7 cümledeki paralel şekillerle değerlendirildiğinde cümleyi doğru tercüme edip anlamlı hale getirmek mümkün olmaktadır.

Öngre	*kıt(a)ngda*	*Doğuda Hıtay'dan*
b(e)r(i)ye	*t(a)bg(a)çda*	*Güneyde Tabgaç'tan*
kur(ı)ya)	*kord(a)nda*	*Batıda Hoten'den*
yır(ı)ya	*og(uz)da*	*Kuzeyde Oguz'dan*

Kişi adlarının okunuşlarında yapılan hataları da gruplandırmak mümkündür.

1. *Yanlış harf transkripsiyonu:*
Barık-III (E 7) yazıtının ilk satırındaki b(a)yna s(a)ngun oglı külüg çor ibaresinin ilk kelimesinde N1 ile okunan ses P ünsüzü olarak okunduğunda ibare b(a)y (a)pa s(a)ngun oğlı külüg çor şeklini almaktadır.

2. *Eksik yapılan transkripsiyon:*
Ongin yazıtında Bilge Taç(a)m okunarak "*Adına Ongin yazıtı dikilen Türk hanı*"8 veya Taç(a)m" Adına Ongin yazıtı dikilen Türk hanı"9 şeklinde anlamlandırılan ibare veya kelime bilge (a)ta.ç(ı.)m şeklinde doğru transkripsiyonlandığında "bilgili babacığım" şeklinde doğru tercüme edilebilmektedir. ataç ismi Eski Türkçede ata "baba" kelimesinin küçültme halidir.
Keza Bilge Kağan yazıtı G 14'te geçen ve t(a)m(a)n t(a)rk(a)n şeklinde okunarak "has isim"10 şeklinde anlamlandırılan kelimenin transkripsiyonu başa bir (a) ünlüsü eklenerek (a)t(a)m(a)n t(a)rk(a)n şeklinde düzeltildiğide doğru okuma yapılmış olmakta, böylece Türkçenin başka hiç bir metninde geçmeyen Taçam ve Taman gibi iki hayali isim ortadan kalkmaktadır.11
3. *Kelimeyi yanlış yerden bölme:*
Bay Bulun-I (E 42) yazıtının 8. satırında (e)r (a)t(ı)m üz(ü)t ogdı12 ibareside üz(ü)t ogdı. okunan isimde, kelimede olmadığı halde ( ) içerisinde okunan ses atılıp ve ilk kelimede ü- okunan ses de ö- ünlüsü ile öz okunup, yanlış bölünme sonucunda ilk isme ait olduğu zannedilen T2 ünsüzü ikinci isim ile birleştirildiğinde, kelime t2 ogdı şeklini almaktadır. Nâşirlerin bu kelimeyi yanlış yerden bölüp okumalarının sebebi togdı kelimesindeki t

ünsüzünün t1 yerine t2 ile yazılmış olmasıdır. Öz togdı13 ismi ile Kutadgu Bilig'deki Kün togdı. ve Ay toldı isimleri karşılaştırıldığında Öz togdı düzeltmesinde doğru okumanın yapılmış olduğu görülür.

Hüseyin Namık Orkun tarafından14 Öznaçennaya (E 25) yazıtının ikinci satırında (ö)kü ç(e)k(ü)l tut(u)k okunan isim S.E. Malov tarafından15 Küç Kül Tutuk şeklinde doğru hecelere ayrılarak düzeltilmişti. Ben bu ismi Küç Köl Totok şeklinde okumak isterdim.

Yine Hüseyin Namık Orkun'un Uybat-l (E 30) yazıtının 3. satırında ç(a)b ş(a)t on t(a)rk(a)n16 ve S.E. Malov'un Ç(a)b S(a)tun T(a)rk(a)n17 okuduğu isim Alessio Bombaci tarafından ç(a)b(ı)ş tun t(a)rk(a)n şeklinde doğru hecelenmişti.18 Bu gibi örnekleri artırmak mümkündür.

İhe Ashete yazıtının ikinci satırı Hüseyin Namık Orkun tarafından y(ü)k(ü)n(i)r k(ü)n b(e)d(i)zm(i)ş şeklinde transkripsiyonlanarak "ibadet gününde yapmış" şeklinde tercüme edilmiştir.19 İbâre Louis Bazin tarafından yegen irkin b(e)dz(e)m(i)ş şeklinde okunmuştur.20 İbâre "Yigen İrkin (tarafından) süslenmiş" şeklinde tercüme edilmelidir.

4. *Yanlış teşhis, yanlış anlamlandırma:*
Tonyukuk yazıtının ikinci taşının 47. satırındaki bir ibâre Hüseyin Namık Orkun tarafından tin(e)si oglı y(a)t(ı)gma şeklinde okunarak "has isim" şeklinde anlamlandırılmıştır.21

Metnin doğru şekli 46.- 47. satırlardaki… (46) tinsi oglı (47) tisi oglı y(a)t(ı)gma tag şeklinde olup tinsi kelimesi Çince T'ien Tyu "göğün oğlu" demektir ve burada Sogd hükümdarının ünvanıdır. İkinci kez geçen tinsi kelimesi ise şehzadenin ünvanıdır. yatıgma kelimesi yat- fiilinin partisip şeklidir ve "yatan, yattığı" anlamına gelir. İbârenin doğru tercümcsi şöyle olmalıdır: "Göğün oğlu(nun) oğlu(olan) [Hükümdar] göğün oğlu(nun) oğlu(nun) [Şehzade] yattığı (gömülü olduğu) dağ" Görüldüğü gibi burada hangi bir "has isim" yoktu.22

Suci yazıtının ilk cümlesinde Yaglakar Kan Ata ibaresi H.N. Orkun tarafından "has isim, hepsi de ünvan"23 şeklinde anlamlandırılmıştır. Bu cümle Louis Bazin tarafından şöyle açıklanmıştır.

Uygur yirinte Yaglakar Kan ata keldim. Kırkız oğlı men, Uygur ülkesinden Yaglakar Han(ı) atarak geldim. Kırgız oğluyum.24
Yazıtlarda geçen isim ve ünvanlara gelince: Yazıtlardaki isim ve ünvanlar bir araya getirildiğinde söyleyişlerin çeşitli şekillerde gruplandığı görülür. I. grupta eski Türkçe ben…ben "ben…im" söyleyişi ile ifade edilen isim ve ünvanlar yer almaktadır.

Eski Türkçede isimlerin bildirme şeklinin gramer formülü "şahıs zamiri+kişi adı+şahıs zamiri menşeli şahıs eki" şeklindedir Ancak Türkçede bu üçlü gramer unsurunun ilki olan şahıs zamiri belirtilmeden de kişi adı söylenebilir. O zaman gramer formülü "kişi adı+şahıs zamiri menşeli şahıs eki" şeklini alır.
Bu şekilde belirtilen birçok örnek doğru anlaşılmış ve doğru tercüme edilmiştir. meselâ Şine-Usu yazıtının ilk satırında geçen tengride bolmış il itmiş bilge kagan ben ibaresinin doğru tercüme edilmesine karşılık Tonyukuk yazıtının ilk satırında yer alan Tonyukuk'un adı metnin ilk yayını olan 1899 yılından beri iyi anlaşılamamış ve bu yüzden de doğru tercüme edilememiştir.

İlk okunuştan 78 yıl sonra 1977 yılında Tonyukuk yazıtının ilk satırındaki ismi "The first line of the Tonyukuk Monument (Tonyukuk âbidesinin ilk satırı)"25 adlı yazımda Bilge Tongukuk ben (Ben) Bilge Tonyukuk'um) şeklinde teşhis ve tercüme etmiş ayrıca benzer örneklerle birlikte de mukayese ederek tevsik etmiştim.

Eski Türkçe yazıtlarda geçen ilk örnekler b- diyalekti örnekleridir. m- diyalekti örneklerinin ise daha sonraki devir metinlerinde geçtiği görülüyor.

Ia. (ben)… ben “(ben)…im” formüllü ile ifâde edilen isimler:

1. bilge tongukuk ben. (Tonyukuk, I. taş, 1. str.)
((Ben) Bilge Tonyukuk’um)

2. tengride bolmış il itmiş bilge kagan ben. (Şine-Usu, I. str.) ((Ben) Tanrı’dan olmuş, il etmiş Bilge Kağan’ım)
3. kutlug çigşi ben. (E 19/1)
((Ben) Kutluş Çiğşi’yim)

4. külüg apa ben. (E 20/2)
((Ben) Külüg Apa’yım)

5. tarkan sangun ben. (E 32/7=b3)
((Ben) Tarkan Sangun’um)

6. alp urungu totok ben (E 16)
((Ben) Alp Urungu Totok’um)

7. beş tarkan öge tirig ben (E 53/3)
((Ben) Beg Tarkan Öge Tirig’im)

8. Üçin (arslan?) külüg tirig ben (E 3/3)
((Ben) Üçin Külüg Tirig’im)

9. arslan külüg tirig oglı ben.. külüg togan ben.(E 44/6)
((Ben) Arslan Külüg Tirig oğlu’yum. Külüg Togan’ım)

l0.ınang ugraç ben (E. 22/4)

((Ben) Inang Ugraç’ım)

Ib. (men)…men. “(ben)…im” formüllü ile geçen isimler:

1. tensi men. (Irk Bitig, 1. str).
((Ben) Göğün Oğlu’yum) (X. asır)

2. kırgız oğlı men. (Suci, 2. str.) (840’dan sonra)
((Ben) Korgız oğlu’yum)

3. boyla kutlug yargan men. (Suci., 2-3. satırlar)
((Ben) Boyla Kutlug Yargan’ım)

4. Kutlug baga tarkan öge buyrukı men. (Suci, 3. str.)
((Ben) Kutlug Bağa Tarkan Öge Buyruku’yum)

5. körtle sangun men. (E 52/1)
((Ben) Körtle Sangun’um)

II. Bu bölümde yer alan isimlere geçmeden önce eski Türklerde doğumda alınan isimlerin yapılan bir kahramanlıktan sonra değiştirildiği ve “er”lik adının alındığını belirtmemiz gerekiyor Metinlerde geçen isimler bu son alınan isim ve ünvandır. Ancak bir metinde (Kezilig-Hobu E 45) her iki isim birlikte geçmektedir.
oglan atı,m ŞWBWŞ (şubuş/şobuş) ınal,

…ta atım KWMWL (kömül/kümül) öge.

Bu kişi kendisinin babasız ve annesiz kalarak, çok zahmet çekip otuz yaşında “öge” olmasının hikayesini şöyle anlatır:

beş yaşımta kangsız kalıp
tokkuz yeşirmi yaşımga ögsöz bol[up]
kattıglanıp ottuz yaşımga öge boltum
Bu bölümde yer alan aşağıda verdiğimiz örneklerde ismin unsurlarının eksik veya karışık olduğu görülmektedir

1. bay apa sangun oğlı külüg çor (E 7/1)
2. tüz bay küç bars külüg (E 17/1)
3. külüg çigşi urungu çigşi (E 70/1)
4. öz yigen alp turan (E 5/2)
5. el iç-çor küç bars (E 14/1)
6. çocuk böri sangun (E 12/4)
7. köni tirig (tireg?) (E 6/1)

III. Üçüncü bölümde yer alan örnekleri üç gruba ayırmak gerekiyor. İlk gruptaki ismin sonunda şahıs eki olup olmadığı bilinmemektedir. İkinci grupta sadece isim söylenmektedir.

Üçüncü grupta önce isim sonra ünvan veya meslek veya rütbenin söylendiği görülmektedir. Bu üç grubu şöyle formüle edebiliriz:

1) er atım
1. er atım gut(e)ş (E 56/2)
(Kahramanlık adım Guteş)

2) er atım … ben.
2. er atım yaş-ak baş ben,. (E 2/5)
veyaer atı.m yaş. kart ben. (E 2/5)

(Kahramanlık adım Yaş-ak Baş'ım) veya

(Kahramanlık adım Yaş Kart'ım)

3) er atım … . … ben.
3a. er atım ak baş atık. ınal öge ben (E 49/2)
veya er atı.m kart atık ınal öge ben (E 49/2)

(Kahramanlık adım Ak-Baş Atık. Inalg Öge'yim)

veya (Kahramanlık adım Kart Atık. Inal Öge'yim)

3b. er atım yaruk. tigin ben (E 15/1)26
(Kahramanlık adım Yaruk. Prens'im)

3c. er atı,m kök. tirig ben (E 51/1)
(Kahramanlık adım Kök. Tirig'im)

Bu beş örneğe dayanarak şu iki örneği tamir etmek mümkün olmaktadır:

3ç. er atım ben …… (E 109/3)
Örnekte geçen ve ben şeklinde tranakripsiyonlanan kelime bir ismin yanlış veya eksik okunan bir parçası olmalıdır.

3d,( ) atı.m el togan totok ben (E 1/2)
tamiri (er) atım el togan.. totok ben

(kahramanlık) adım El dogan. Vali'yim. l0.ınaâğ ugraç ben (E. 22/4) ((Ben) Inang Ugraç'ım)

Ib. (men)…men. "(ben)…im" formüllü ile geçen isimler: 1. tensi men. (Irk Bitig, 1. str).
((Ben) Göğün Oğlu'yum) (rvX. asır)

2. kırgız oğlı men. (Suci, 2. str.) (840'dan eonra) ((Ben) Korgız oğlu'yum)
3. boyla kutlug yargan men. (Suci., 2-3. satırlar) ((Ben) Boyla Kutlug Yargan'ım)
4. Kutlug baga tarkan öge buyrukı men. (Suci, 3. str.) ((Ben) Kutlug Bağa Tarkan Öge Buyruku'yum)
5. körtle sangun men. (E 52/1) ((Ben) Körtle Sangnn'um)
II. Bu bölümde yer alan isimlere geçmeden önce eski Türklerde doğumda alınan isimlerin yapılan bir kahramanlıktan sonra değiştirildiği ve "er"lik adının alındığını belirtmemiz gerekiyor Metinlerde geçen isimler bu son alınan isim ve ünvandır. Ancak bir metinde (Kezilig-Hobu E 45) her iki isim birlikte geçmektedir.

oglan atım ŞWBWŞ (,şubuş/,şobuş) ınal,

…ta atım KWMWL (kömül/kümül) öge.

Bu kişi kendisinin babasız ve annesiz kalarak, çok zahmet çekip otuz yaşında "öge" olmasının hikayesini şöyle anlatır:

beş yaşımta kangsız kalıp
tokkuz yegirmi yaşımga ögsöz bol[up]
kattıglanıp ottuz yaşımga öge boltum
Bu bölümde yer alan aşağıda verdiğimiz örneklerde ismin unsurlarının eksik veya karışık olduğu görülmektedir

1. bay apa sangun oğlı külüg çor (E 7/1)
2. tüz bay küç bars külüg (E 17/1)
3. külüg çigşi. urungu çigşi (E 70/1)
4. öz yigen alp turan (E 5/2)
5. el iç-çor küç bars (E 14/1)
6. çocuk böri sangun (E 12/4)
7. köni tirig (tireg?) (E 6/1)
III. Üçüncü bölümde yer alan örnekleri üç gruba ayırmak gerekiyor.

İlk gruptaki ismin sonunda şahıs eki olup olmadığı bilinmemektedir. İkinci grupta sadece isim söylenmektedir.

Üçüncü grupta önce isim sonra ünvan veya meslek veya rütbenin söylendiği görülmektedir. Bu üç grubu şöyle formüle edebiliriz:

1) er atım
1. er atı,m gut(e)ş (E 56/2) (Kahramanlık adım Guteş)
2) er atım … ben.
2. er atım yaş-ak baş, ben,. (E 2/5)
veyaer atı.m yaş. kart ben. (E 2/5)

(Kahramanlık adım Yaş-ak Baş'ım)

veya (Kahramanlık adım Yaş. Kart'ım)

3) er atım … . … ben.
3a. er atım ak baş atık. ınal öge ben (E 49/2)
veya er atım kart atı.k ınal öge ben (E 49/2)

(Kahramanlık adım Ak-Baş Atık. Inalg Öge'yim)

veya (Kahramanlık adım Kart Atık. Inal Öge'yim)

3b. er atım yaruk. tigin ben (E 15/1)26

(Kahramanlık adım Yaruk. Prens'im)

3c. er atım kök. tirig ben (E 51/1)
(Kahramanlık adım Kök. Tirig'im)

Bu beş örneğe dayanarak şu iki örneği tamir etmek mümkün olmaktadır:

3ç, er atım ben …… (E 109/3)
Örnekte geçen ve ben şeklinde tranakripsiyonlanan kelime bir ismin yanlış veya eksik okunan bir parçası olmalıdır.

3d,( ) atı.m el togan totok ben (E 1/2)
tamiri (er) atım el togan totok ben

(kahramanlık) adım El dogan. Vali'yim.

Sonuç olarak diyebiliriz ki
I. Gruptaki örnekler isim ve ünvan olarak birlikte geçmektedir.
II. Grupta verilen örnekler ben….ben formülüne uymayan isim ve ünvan söyleyişleridir.
III. Gruptaki örneklerde ise isim ve ünvan söylemenin bir sistemi olduğunu ve bu sistemin de bu güne kadar devam eden bir geleneğe bağlı olduğunu göstermektedir.

Sertkaya, O.F. (1993), "Göktürk Yazıtlarında İsim ve Unvan Söyleme Geleneği", Uluslararası II. Türk Kültürü Kongresi 25-29 Eylül 1993, c. 2, AKM Yay., Ankara, 593-600